

Տարիներ, է՛, տարիներ-տարիներ առաջ, երբ Մլենհը՝ Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան (այդպես աշխատանքային ընկերներն էին կատակով դիմում և ինքն էր իրեն կոչում՝ խմած ժամանակ), երբ վարպետ Մլենհը երիտասարդ էր, մի օր, գարնան մի առավոտ, մի արծիվ մտավ քաղաք, տարօրինակ բան, բարձրիկ սարերը թողած՝ արծիվը քաղաք մտավ և նրստեց որմնաղիր Մլենհի դեմ-դիմաց։ Դե՛, արծիվ էր, հայացքը կտրել էր՝ ահա այնտեղ, քարակուտակի վրա, ցից մի որձաքար կա, և թեև ու իջավ որձաքարին և նստեց որբան սիրտն ուզում էր (շատ պետքն էր, թե ինչ խոհերի մեջ պիտի գցի որմնաղիր Մլենհին) և թեև ու գնաց, երբ սիրտը ուզեց (և շատ պետքն էր, թե որբան երկար-երկար տառապանք պետք է թողնի Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղայի համար)։

Այսպես եղավ. աշխատանքի ժամանակ, հենց քարը պատաշարին նստեցնելու պահին, ստվեր սահեց վարպետ Մլենհի գլխավերևով։ Եվ նա տեսավ, որ մի արծիվ իջավ քիչ հեռու՝ շենքի ապագա քիվի համար առանձնացված քարակուտակին և նստեց ցցված որձաքարին։ Սկզբում իմիջիպալոց ընդունեց և անմիջապես շանդրադարձավ, որ դա, ախր, հավ-բերի արքան է, իսկ հավքերի արքան հազարից մեկ մարդկանց մոտ չի գալիս։ Իսկ երբ արծիվը նստեց ու մնաց, որմնաղիր Մլենհը մուրճը դրեց քարին, ծխախոտ վառեց և պատին նստած ծխեց ու մտածեց հավորերի-ների արքայի մասին։

Արծիվը երկար նստեց, և Մլենհը, աչքը արծիվին, ծխեց ու հազար ու մի բան մտածեց։ Զարմանալի էր, որ արծիվը քաղաք մտավ։ Սարերը թողած, տաք ու զով քարափները թողած, բարձունքի իր բույնը թողած՝ ինչո՞ւ քաղաք մտավ։ Գուցե՞ թշնամուց հալածված... Եթե թշնամուց հալածված թողել է սարերը, թողել է քարափները, թողել է բարձրիկ իր բույնը և փախել մարդկանց մոտ՝ հօգնություն, ապա հիմար է այս արծիվը։ Բայց նա, հավքերի արքան, երկնքի տերն է. ոչ մի հավորիք երկնքում չի կարող հալածել նրան... Ուրեմն՝ երկրի իր թշնամուց է հալածվել... Իսկ երկրի վրա ո՞վ է արծիվ թշնամին... Կարող է լինել օձը։ Կարող է լինել... կարող է լինել... Զի կարող չունենալ. արևի տակ կենդանի չունչ չկա, որ հալածող չունենա, — մտածեց Մլենհը, — որ հալածող չլինի և հալածող չունենա... Ո՞վ է հալածել արծիվին... Վայ թե՛ օձը, վայ թե... Շատերը կարող են լինել և բոլորը օձի պես նենգ։ Եվ այս արծիվը փա-

խել է ոչ թե թշնամու ուժից, այլ նենգութունից, ոչ թե ուժեղ թշնամուց, այլ թուլ թշնամու մեծ նենգութունից: Փախել-հեկել է մարդկանց մոտ իմանալու, թե իր թշնամիները ինչո՞ւ են նենգ: Այս արծիվը վաչ թե ծեր արծիվ է, ծեր արծիվ է ու հա՛ ուղել է հասկանալ իր թշնամիների խարդախությունը, հինգ հարյուր տարի իզուր փորձել է հասկանալ երկրային իր թշնամիների դավերը և հիմա, մեռնելուց առաջ, եկել է մարդկանց մոտ... Վերջապես, ուզում է հասկանալ՝ նոր մեռնել: Այս արծիվը իմաստուն արծիվ է... Արծիվները երեի բնդհանրապես իմաստուն են, որովհետև երկար, շատ երկար են ապրում... Իսկ տերը ինչո՞ւ է արծիվին այդքան երկար կյանք կամեցել,— մտածեց Մլեհը,— հատկապես՝ արծիվին: Որ արծիվը ի՞նչ անի այս աշխարհում... Իսկ սա, այս արծիվը, քանի՞ դար է ապրել և ինչե՞ր է տեսել... Իսկ տեսածները հասկանո՞ւմ են արծիվները: Տեսնում-նկատում-հասկանում և մտածո՞ւմ են: Եվ հիշո՞ւմ են: Հիշո՞ւմ են... Եթե հիշում են, ապա որքան դժվար են ապրում արծիվները: Այս դաժան աշխարհի անցուղաքձը տեսնել-հասկանալ-մտածել ու հիշել ու հիշել ու հիշել ու... հինգ հարյուր տարի ապրե՞լ... Եթե այդպես է. եթե տեսածները հիշում են, ապա արծիվի ամենամեծ թշնամին հիշողությունն է: Այո, հիշողությունը: Երկնքում արծիվը թշնամի չունի, իսկ երկրի վրա արծիվի ամենամեծ թշնամին հիշողությունն է... Եվ եթե այս արծիվը ծեր արծիվներից է, ծեր է, դարավոր հիշողություններով ծանրաբեռն, ապա նա փախել է հուշերով խճճված իր բնից... Որքան դժվար են ապրում արծիվները և որքան դժվար են մեռնում... Այնուամենայնիվ, քանի՞ տարեկան կլինի այս արծիվը... Արծիվի տարիքը որոշելը դժվար է:

Արծիվը չէր գնում: Նստել էր ապագա քիվի որձաքարին և շեղարծիվենի նայում էր: Մլեհը փորձեց բռնել հայացքի ուղղությունը, գոնե՝ ուղղությունը, բայց դա նույնպես դժվար էր:— Արծիվ հայացքը որսալու համար արծիվ պետք է ծնվել... Բայց ո՞ւր է նայում արծիվը, ո՞ւմ է նայում: Տեսե՞լ է իրեն: Նկատե՞լ է:

«Կարո՞ղ է... կարո՞ղ է,— Մլեհի սիրտը թալառաց,— կարո՞ղ է էս արծիվն էրգրի արծիվներից էլ գնի»:

Սև սարի արծիվներից լինի... Միրնկատարի արծիվներից... Արջզուրի արծիվներից... Կարո՞ղ է այս արծիվը Մշո գետի բարափների արծիվներից լինի, և ինքը՝ Մուշ բաղարի Վերին թաղի տղան, էլի է տեսել այս արծիվին՝ այնտեղ, Մշո գետի բարափներին... Ա՛յրը բացում էր թե չէ,— հիշեց Մլեհը,— պատուհանից նայում էր թե չէ, ձորի բարափին արծիվ էր տեսնում: Կարո՞ղ է այս արծիվին տեսած լինի այնտեղ, Վերին թաղում, Մշո գետի բարափին, և... արծիվը տեսած լինի իրեն... Տեսած լի-

նի և հիմա տեսավ, երկնքից տեսավ՝ ճանաչեց և իջավ ու նստած իրեն
լ նայում, Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղային:

— Ես Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան եմ:— Շշնչաց արծվին:—
Հաջի Պետրոսի որդի Մլեհն եմ... Մուշ քաղաքի ու Վերին թաղի տղան...

Արծիվը երկար նստեց:

Իսկ երբ թևեց, Մլեհի սիրտը թռավ արծվի հետ: Մի բան հանկարծ
սրովեց սրտից և գնաց արծվի հետ:

Արծիվը դեպի Հայոց լեռնապարհ էր թռչում և, որտեղից որտեղ,
Մլեհը հիշեց հեքիաթը՝ այն տղայի մասին, որ արծվի փրկարար թևերին
նստած սավառնում է. կտրում է ցամաք ու ծով, մթով ու շարբերով
լցված աշխարհներն ի վեր ապահով թռչում է դեպի իր աշխարհը, դեպի
իր ափը՝ արևոտ ու լուսավոր և ջերմ:

Արծիվը այլևս չերևաց:

Մլեհն ամեն օր սպասում էր, բայց արծիվը այլևս չէր երևում:

Եվ այնքան նայեց այն քարին, որին նստել էր արծիվը, այնքան ու
այնքան նայեց, որ քարը դարձավ արծիվ:

Եվ երբ շենքը գլխվում էր, երբ եկավ քիվի քարերը տաշելու օրը,
նա առանձնացրեց արծիվ-որձաքարը և սկսեց տաշել:

Քիվի զարդաքանդակների շարակում հավերժի արքա նախատեսված
չէր. և ինժեները փորձեց վարպետ Մլեհին մտքից ետ պահել, բայց Մլեհը,
Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան էր, իսկ որձաքարը վաղուց արդեն ար-
ծիվ էր նրա համար, ու այդ արծիվը թևատարած պետք է պսակեր շեն-
քը:

Եվ նա քանդակում էր արծիվ՝ թևատարած:

Աշխատում էր վերացած: Որտեղի՞ց էր հիշում արծվի մանրամաս-
ները, որ այդպես տեղը-տեղին հայտնվում էին՝ պիրկ թևերը, լարված
ճապուռները, կոր պարանոցը, աղեղված կտուցը, սուր աչքերը, կոպ-
կախ ու շեղ հայացքը... Ե՞րբ էր բռնել արծվի հայացքը, այդ բոլորը ե՞րբ
էր նկատել... Պարզապես որձաքարը քնած արծիվ էր և կամաց-կամաց
արթնանում էր, բացում թևերը:

Եվ մի օր սրաշք ու թոխչի պատրաստ արծիվը բաբախեց շենքի քի-
վին:

Վարպետ Մլեհը նայեց հեռվից, և սիրտը թափառեց, ինչպես այն
օրը, երբ արծիվը թոցրեց իր սիրտը և թռավ դեպի լեռնապարտ: Եվ ինչ-
պես այն օրը, Մլեհը նորից հիշեց հեքիաթը՝ տղայի մասին, որ արծվի

Թեև Երևանի նստած կտրու՞մ է ծով ու ցամաք, մթով ու շարքերով լցված աշխարհներն ի վեր թռչում է դեպի իր աշխարհը, դեպի իր կապույտ ամբողջ արևոտ և լուսավոր և տաք:

Նա, հայացքը քիվի արծիվին, ծխախոտ վառեց և գլխի ընկավ, թե այն օրը ինչու հայտնվեց արծիվը, իր սարերը թողած, շիկացած ու ղու՞վ իր քարափները թողած, բարձունքի իր բույնը թողած՝ դարձան այն օրը արծիվը ինչո՞ւ քաղար մտավ և նստեց իր հայացքի տակ:

Եկավ, հայտնվեց, որ ինքը հեքիաթներ հորինի արծիվի մասին: Ահա՛ այս արծիվի:

Օրն ի բուն հեքիաթներ պետք է հորինել՝ աշխատանքի ժամանակ, աշխատանքի հետ, փողոցում, տանը և քնած ժամանակ...

Օրերը պետք է լցնել հեքիաթներով:

2

Ինչում է, շի լինում, մի տղա է լինում: Չայնեզ մի տղա, ճարտար և միամիտ և շատ մոռացկոտ— եվ, գործի հետ, օրն ի բուն հեքիաթներ էր հորինում:— Շատ ձայնեզ, ճարտար և միամիտ և շատ մոռացկոտ այդ տղան սիրում է թափառել սարերում: Թափառել ու երգել և տնակների ճարտարել իր համար: Եվ ամեն անգամ, երգ ու խաղով տարված, այնքան է հեռանում գլուզից, որ կորցնում է գլուզի ուղղությունն ու տուն-դարձի ճամփան: Եվ ամեն անգամ մոլորված տղային ծնողները որոնում-գտնում են և տուն բերում:

Շնորհաշատ և շուտ մոլորվող այդ տղան օրերից մի օր էլի տնից դուրս է գալիս, երգելով գլուզից դուրս է գալիս և երգելով, դաշնելով ու երգելով թափառում է սար ու ձորերում: Երգում է ու ծաղիկ հավաքում, ծաղիկների մասին երգ է կապում ու երգում, վազում է թիթեռների ետևից, վազում է ճնճուղիների ետևից, թիթեռնիկների ու ծիտիկների մասին երգեր է եղանակում ու երգում, աղբյուրի հետ խաղ է անում և աղբյուրի ծաղկուն քարերի ու դանդաղ աղբյուրի մասին երգ է երգում ու աղբյուրի գլխին ճարտարում անակ և, խաղ ու երգով տարված, այնքան է հեռանում գլուզից, որ էլի մոլորվում է: Այս կողմ է վազում՝ գլուզը չկա, այն կողմ է վազում՝ գլուզը չկա, ձայն է տալիս-կանչում՝ պատասխանող չկա, և մութը վրա է տալիս: Նստում է աղբյուրի մոտ և սպասում. ուր որ է մայրը կգա... ուր որ է հայրը կգա: Սպասում է, սպասում է, բայց մայրը չկա, սպասում է, սպասում է, բայց հայրը չկա: Եվ քունը տանում է:

Տղան քնի մեջ դեռ ծնողներին է սպասում, բայց շարքերն են հայտնը-

վում: Գիշերվա կեսին, երբ լուսինը կորչում է սմպերի տակ, չարքերը վրա են հասնում և գողանում տղային:

Առավոտյան, երբ տղան աչք է բացում՝ օտար աշխարհում է:

Մուրիկ-մուրիկ թափառում է, հարցուփորձ է անում՝ պատասխանող չկա, երգում է՝ ուշք դարձնող չկա, տղան որք ու մենակ թափառում է երկրե-երկիր և մի օր էլ հասնում տուֆաշեն մի քաղաք: Եվ բարձր ու զեղեցիկ մի շենքի քիվի նկատում է քարացած մի արծիվ: Մարդկանցից հուսահատ, թափառել տղան դիմում է արծիվին:— Արծիվ, արծիվ,— երգում է շրջմուրիկ տղան,— երգս խլացել է՝ տուր ինձ քո զորեղ ձայնը, ոտքերս մոլորվել են՝ ցույց տուր քո կապույտ ճամփեն, ծնկներս հոգնել են, արծիվ, տուր ինձ քո թևերը, աչքերս խռովել են՝ տուր ինձ քո աչքերը, արծիվ: Արծիվ, արծիվ...— երգում է օտարիկ տղան և, հանկարծ, րաբաղած արծիվը բարախում է, շարժվում, թափ տալիս թևերը և քիվից թռչում է տղայի մոտ:

— Նստիր թևերիս,— ասում է արծիվը,— ևս քեզ կհասցնեմ քո մայրիկի մոտ:

...Գործի հետ վարպետ Մլեհը հեքիաթներ էր հորինում՝ բոլորը նույն թափառելի տղայի և նույն արծվի մասին: Իսկ բոլոր հեքիաթների հյուսվածքը նույնն էր. երգով ստրված տղան մոլորվում էր, հափշտակվում չարքերից, դառնում շրջմուրիկ և նորից իր մայրիկի գիրկն էր հասնում նույն արծվի թևերով:

Դժվար խնդիր:

Հեքիաթի առաջին մասը հանգիստ էր հյուսվում. տղան առանց Մլեհին չարչարելու ինքն իրեն մոլորվում էր ու մնում մթան մեջ: Եվ դառնում չարքերի բաժին: Հեքիաթի երկրորդ մասն էր դժվար՝ քարացած արծիվին շնչավորելը: Ահա: Խ՞նչ հրաշքով արծիվը քիվից պետք է իջներ և թևերը բացեր տղայի համար:

Առաջին հեքիաթում այդ հրաշքը հայտնվեց տղայի երգի հետ: Բայց այդպիսի հրաշք կարող էր պատահել մեկ անգամ: Իսկ հեքիաթներ շատ պետք է հնարվեին: Ամեն օր: Տղայի փրկության ի՞նչ հրաշքներ պետք է հորինել:

Եվ պրպտում էր, տառապում, տնքում, լարում երևակայությունը և, ինչպես ձայնեղ տղան էր երգի հետ ինքնամոռաց, այդպես ինքնամոռաց որոնում էր հրաշքը: Եվ գտնում էր:

Մի հեքիաթում ձայնեղ տղան երգում է ու խնդրում, ողջ օրը երգով խնդրում է, բայց արծիվը այլևս չի լսում նրա երգը: Եվ մթնշաղիին, քիվի արծիվն ի վեր հայտնվում է մի ծերունի՝ ամպե շորերով, ամպե մորուքով և ոսկե գավազանով:

— Պապիկ, պապիկ,— խնդրում է տղան,— արծվին ասա, թող ինձ իմ մայրիկի մոտ տանի։ Ասա, խնդրում եմ։ Ես քեզ համար կերգեմ, պապիկ։

Եվ ամպե շորերով ու ամպե մորուքով ծերունին ոսկե դավազանով հարվածում է արծվին, և հավքերի արքան քիվից իջնում է ու թևերին առնում տղային։

Բայց այդպիսի հրաշք մեկ անգամ կարող էր լինել, մի հերիաթում։ Իսկ հերիաթներ շատ պետք է հորինվեին։ Ամեն օր։

Մի հերիաթում հուսահատ տղայի կողքին, հանկարծ, մի աղջնակ է հայտնվում, կապույտ աշկիններով և արևաշող մազերով լուսերես մի աղջնակ։

— Քուրիկ, բուրիկ, ի՞նչ կ'ինի, արծվին ասա, թող ինձ իմ մայրիկի մոտ տանի։ Ասա, խնդրում եմ։ Ես քեզ համար կերգեմ։

— Ախպերիկին իր մայրիկի մոտ տար,— հրամայում է աղջնակը, և հավքերի արքան քիվից իջնում է ու թևերին առնում տղային։

Բայց այդպիսի հրաշք մեկ անգամ կարող էր լինել, միտյն մի հերիաթում։ Իսկ հերիաթներ շատ պետք է հորինվեին։ Ամեն օր։

Իսկ հրաշքը... Հրաշքները այդքան շատ չէին։

Եվ մի օր վարպետ Մլեհը մտածեց փոխել հերիաթի հերոսները։ Բայց արծվին հերիաթից վտարելու մտքից տեղն ու տեղը հրաժարվեց. արծիվն իր արծիվն էր և իրենը պետք է մնար ողջ կյանքում։ (Նա արգեն ուրիշ շներ էր կառուցում, արծվից հեռու, բայց հայացքի տակ նա էր՝ պսակաարծիվը, տաշվող ամեն քարի վրա, պատին դրվող ամեն քարին թառած էր նա՝ արծիվը)։ Հափուրքիների արքան հերիաթում պետք է մնար, կա ու չկա՝ պետք է մնար, իսկ տղան... տղան... Ձայնեղ ու ճարտար և միամիտ և մտամոլոր ու մուրիկ տղան մեղք էր. հերիաթում շատ էր չարչարվում։ Բայց Մլեհը արդեն շատ էր կապվել որբուկի հետ։ Եվ ձեռք քաշեց հերիաթի հերոսները փոխելու մտքից։

Ելքը դարձյալ շրջմուկիկի փրկությունն էր։ Եվ՝ արծվի թևերով։ Միայն ու միայն՝ արծվի։ Եվ՝ քիվի արծվի։

Ելքը միայն հրաշքն էր։

Եվ վարպետ Մլեհը լարված որոնում էր, պրպտում, տառապում և գտնում հրաշքը։

Քիվի արծվին շունչ տալու հրաշքը կար, և հերիաթը արդեն պատրաստ էր։ Եվ Մլեհը տուն էր գնում գինով։

— Ես Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան եմ։— Ճամփին ով բարեփում էր, նա այսպես էր պատասխան տալիս։— Մուշ քաղաքի,— ոտքը կախ էր գցում ու շեշտում,— ու Վերին թաղի տղան։

Հրաշքը կար՝ հեքիաթը կար, և տուն գնալը ցանկալի էր:

Իսկ տունը Զանգվի ափին էր, քարափին կպած՝ անկուփ քարերով և, մի տեսակ, տեղում հարմար չնստած: Քարը քարի էր դրել անիրավունք, լնդմիջումներով. որբանոցից ծլկելու արանքներում: Եվ որբահիններից մեկին ընկեր էր ընտրել, որ մենակ չգիշերի խրճիթում:

— Բաց, Աստղո, դուռը բաց,— գինով բախում էր դուռը,— ես եմ, Աստղո, Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան է... Բաց դուռը, Աստղո, ես լեզ համար հեքիաթ եմ բերե...:

Այսպես՝ տարիներ շարունակ:

Այսպես՝ մինչև Հայրենական պատերազմը:

Պատերազմում, կովի դաշտում, Մլեհը հեքիաթներ հորինելու ժամանակ չունեիր:

Եվ ցանկություն չունեիր:

Եվ պետք չունեիր:

Պատերազմն ինքն էր հեքիաթ՝ շարքերի, շարքերից գերված տղայի և քարե արծվին շունչ տալու հրաշքի մասին:

Իսկ եթե, այնուամենայնիվ, հիշում էր հեռու-հեռվի քրվին քարացած իր արծվին, հիշում էր ավտոմատը կրծքին սեղմած և ժպիտով, և հալացքի դիմաց որձաքարե արծիվը տեղն ու տեղը բաբախում էր, իշնում քիվից և թևերը բացում շրջմոլիկ տղային:

Այդպես՝ մարտական ողջ ճանապարհին, այդպես՝ մինչև Բեռլին:

— Բաց, Աստղո, դուռը բաց,— Բեռլինում, այնուամենայնիվ, Մլեհը կորցրեց աչ ձեռքի մատները և տուն եկավ կռուփով և կռուփով բախեց դուռը,— դուռը բաց, Աստղո, ես եմ, Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան է:

Աշխատանքային ընկերները, նրանք, որ վերադարձել էին կովից և անվնաս ոտք ու ձեռքով, որմնագիր ընկերները կարծում էին, թե Մլեհը արդեն մուրճ չի կարող բռնել՝ աչք, ախր, կռուփ է: Բայց նա որմնագրի մուրճը վերցրեց ձախով և հենց առաջին օրը, գտավ հեքիաթային հերթական հրաշքը:

Եվ տուն եկավ գինով:

— Բաց, Աստղո, դուռը բաց, ես եմ, Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան է, դուռը բաց, Աստղո, քեզ համար հեքիաթ եմ բերե:

Այսպես՝ տարիներ, է՛, տարիներ-տարիներ երկար:

Լինում է, չի լինում, ձայնեղ մի տղա է լինում... — Գարնան գիշեր էր, հին դուռը կրնկի վրա՝ ի գիմաց հեղեղի խշշոցի, վարպետ Մլեհը բարձին թիկնած ծխում էր և փորձում նոր հեքիաթ կապել:

Զանգվի քարափին կպած հին տանը արդեն մենակ էր ապրում: Մինուկ էր, և զօր ու գիշեր դուռը կրնկի վրա բաց. ամեն պահ վարպետ Մլեհին թվում էր, թե մեկնումեկը, ահա-ահա, հայտնվելու է: Աստղոն արդեն չկար: Զավակներն առանձին ծուխ էին կազմել-շաղ եկել քաղաքում, իսկ վարպետ Մլեհը, որ արդեն անցել էր հանգստի, հին տնից ձեռք չէր բաշել: Փոքրիկ միջանցք, սենյակ, հին զգեստապահարան՝ սրտածե հայելիով, եղեգնահյուս խշխշան աթոռներ, թախտը և թախտի գիմացի պատին՝ քանդակած արծվի մեծադիր լուսանկարը: Մլեհի խնդրանքով փոքր որդին էր լուսանկարել և՛ վարպետ ձեռքով:

Փոքր որդին մոտիկ շենքում էր ապրում և ամեն առավոտ, աշխատանքի գնալու ճանապարհին, կանգնում էր շմին:

— Մուշ քաղաքի վերին թաղի տղա, — զվարթ կանչում էր որդին:

— Կենդանի եմ: — Կարծես քարանձավից, պատասխանում էր վարպետ Մլեհը:

— Ինչի՞ կարիք ունես:

— Կենդանի եմ, — կրկնում էր վարպետ Մլեհը:

— Նոր խրատ, նոր հեքիաթ՝ քոչղ հավաքեմ-բերեմ:

— Գործիդ գնա, — պատասխանում էր վարպետ Մլեհը:

Զավակներին ու թոռներին արդեն հեքիաթ չէր պատմում՝ սիրով չէին լսում, չէին հուզվում, չէին ապրում շրջուլիկ տղայի ճակատագրով, և վերավորվում էր վարպետ Մլեհը: Եվ վերջին տարիների հորինած հեքիաթները միայն իր համար էին:

Լինում է, չի լինում, ձայնեղ մի տղա է լինում... — Գարնան գիշեր էր, դուռը կրնկի վրա՝ ի գիմաց հեղեղի խշշոցի, վարպետ Մլեհը թախտին մեկնված և հայացքը արծվի լուսանկարին՝ հերիաթ էր հյուսում: Հասել էր հեքիաթի բարձրակետին ու խճճվել. քարե արծվին թևավորող հրաշքը չկար ու չկար:

— Էդ անտեր հնարքներ խլաա՞ն՝: — Նեղսրտած դուրս ելավ, նստեց գոհնը և, աչքը մթով ու վշշոցով լցված ձորին, ծխեց ու շարունակեց պրպտել հեքիաթային հրաշքը:

Գնալով նյարդալնանում էր:

¹ Խլաալ — վերջանալ, հատել:

Շարունց ծխախոտը, բայց ձեռքը ինքն իրեն գնաց զրպանը:

— Թյու, սատանի պտուղ:— Որ հրաշքը չի հայտնվում, որ... դժվար... շատ դժվար է հայտնվում՝ ծխախոտն է պատճառը՝ ուղեղը մշուշում է... Հարկավոր է քիչ ծխել կամ հենց՝ թողնել:— Բայց ձեռքը ինքն իրեն հա գնում էր զրպանը: Եվ ձեռքը խաբելու, ձեռքերը զբաղեցնելու խաբելու համար հանեց դանակը, մի փայտ գտավ և սկսեց տաշմշկել:— Ուրեմն... ուրեմն, լինում է, չի լինում...

Դռանը երկար նստեց: Հեքիաթը սկսում էր սկզբից, հա սկսում էր սկզբից, խեղճ տղային տեղն ու տեղը մոլորեցնում (հանդիսա բան)— դարձնում թափառական, երկրե-երկիր, պտտում-հասցնում պսակաարժի մոտ ու, տղայի հետ, շվարում:

Բոլոր հրաշքները հեղեղը քշել էր:

Հետո ցուրտ զգաց, դողը սողաց ջղերում, վարպետ Մլեհը սրսփաց և ներս մտավ ու առանց հանդիսու մեկնվեց թախտին:

Եվ աշղպես էլ՝ դանակն ու տաշմշկած փայտը ձեռքին, փակեց աչքերը:

Աչք կայցրեց ու բացեց:

Վարպետ Մլեհը աչք կայցրեց ու բացեց, և հայացքը դիպավ դանակին:

Եվ աչքը բացելու հետ, հայացքը դանակի փայլուն շեղբին դիպնելու հետ թվաց, թե մեկը շշնջաց ականջին: Եվ նա շփոթված ու դարմացած արձագանքեց շշնջոցին:

— Հայլեհե...— Այս դանակը... դանակը ինչո՞ւ տեղ չի գտել հեքիաթում... Այսքան ժամանակ (է՛, որքան ժամանակ) դանակը... նըշտաբը ինչո՞ւ չի դարձել հեքիաթի հերոսներից մեկը... Եթե չարքերը եղել են... չարքը, չարքը եղել է, եղել է ու գործել ամեն հեքիաթում, ապա դանակը... նշտաբը պարտադիր պետք է լիներ: Լիներ ու գործեր: Եվ գործեր ու պես գլխավոր հերոս:

Վրդով ոտքի ելավ, և ձեռքն ինքն իրեն գնաց դեպի զրպանը: Հերոսա խփեց զրպանի ծխախոտին և սկսեց հուզված բալլել:

— Հիմար, դու հիմար:— Հորինած բոլոր-բոլոր-բոլոր հեքիաթներում էն խեղճ տղան ինչո՞ւ պետք է երգով տարվեր-միամտանար-մոլորովեր-կորցնե՞ր գլուղի ու տան ճանապարհը և գերվեր չարքերից, երգով տարվեր-միամտանար-մոլորովեր-գերվեր չարքերից, երգով տարվեր-մոլորովեր-գերվեր չարքերից, բոլոր, բոլոր-բոլոր հեքիաթներում՝ երգով տարվեր-միամտանար-մոլորովեր-կորցնե՞ր տան ճանապարհը և գիշերով գերվեր չարքերից և գիշերով գերվեր չարքերից, գիշերով գերվեր չարքերից, գերվեր չարքերից, գերվեր չարքերից...

— Հիմար, դու հիմար:— Տես որ, հորինված բոլոր հեքիաթներում

չարի կամքը կատարվել է: Այո, կատարվել է՝ չարքը գերել է էն խեղճ տղային... Եվ ո՞վ է բոլոր ու բոլոր հեքիաթները այդպես հյուսել: Ի՞նչքը... Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան... Վարպետ Մլենճը... Ի՞նչքը, թե չարիքը: Չարի մատը խառն է, խառն է, իհարկե, բայց հեքիաթների հեղինակն ինքն է. չարը այդպես է կամեցել, և ինքը հլու-հնազանդ կատարել է չարի կամքը և հեքիաթները այդպես հյուսել:

— Հիմար, դու չիմար:— Այնինչ... այնինչ, հասարակ բան, մի հեքիաթում, միայն ու միայն մի հեքիաթում պետք է գերեր երգ ու խաղով տարված տղային: Եվ այն էլ՝ ի խրատ: Միայն մի հեքիաթում պետք է տղային դարձնեն շրջմոլիկ, միայն մի հեքիաթում քարե արծվին շնչավորեն (հրաշքը մեկ անգամ է լինում), արծվին շունչ տար, ու տղային հասցնեն իր մայրիկի մոտ ու վերջ: Այսպես՝ միայն ու միայն մի հեքիաթում: Իսկ մնացած բոլոր-բոլոր հեքիաթները պետք է հյուսվեին այն մասին, թե ինչպես ձայնեղ տղան կապույտ առավոտով հիացած երգում է ու թափառում սարերում, խաղ է եղանակում և երգելուց առաջ նշտարով ծակում է կրունկը, նշտարով ծակում է... ա՛յ, այսպես, և դանակով ծակեց իր կրունկը, նշտարով ծակում է, որ ոտերը շմուղվեն-շմուռանան գյուղի ճանապարհը: Թե ինչպես ձայնեղ տղան, Արեգակով հրապուրված, կանգնում է սարի գլխին, որ երկնի, բայց արարչագործելուց առաջ շուրջբոլորը նշտարով շրջագծում է. ա՛յ, այսպես, ա՛յ, այսպես,— և դանակով հերսոտ գծմեց շուրջբոլորը,— ա՛յ, այսպես շրջագծում է. իսկ այն սահմանը, որ նշտարով է գծված, այդ սահմանից ներս չարքերը ոտք չեն դնում: Թե ինչպես ձայնեղ տղան ձորով և ձորում խշաքող գետով և քարափներով հիացած, կանգնում է քարափի գլխին, որ ձորին ու քարափին դաշն տնակ սարքի, բայց տնակը ճարտարելուց առաջ նըշտարը հասանում է քարափին. ա՛յ, այսպես— և դանակը հասանեց օդում, ա՛յ, այսպես, հասանեց և էլի հասանեց. ա՛յ, այսպես. իսկ այն քարափը, որը նշտար է հասանել, այդ քարափին չարքերը չեն մոտենում: Թե ինչպես ձայնեղ տղան...

Հեքիաթի տարբերակները, շրախի-շրախի, իրար ետից գալիս էին՝ առանց ձիգի, առանց առուսպանրի: Վարպետ Մլենճը լցված քայլում էր (նա ղգաց, որ սիրտը ծակում է, բայց ուշք չդարձրեց), դանակը ձեռքին հուզված քայլում էր, ընթացքում հրմշտում աթոռները՝ ասպարեղ բացում և վրա-վրա, շունչն ի բերան կապում հեքիաթներ: Նոր հերոսով՝ նշտարով այնպես արագ էին հայտնվում տարբերակներ, որ նա չէր հասցնում հեքիաթը մինչև վերջ հյուսել: Եվ չէր համբերում՝ կիսատ թողած անցնում էր մյուսին: Վարպետ Մլենճը շտապում էր:— Թե ինչպես... Թե ինչպես... Թե ինչպես ձայնեղ տղան նստում է աղբյուրի գլխին

տրարչագործելու, և արեւի տակ շիկացած նշտարը պովացնում է սառը ջրում. իսկ այն աղբյուրը, որի ակունքում նշտար է թշնամացել, այդ աղբյուրին չարքերը չեն մոտենում: Թե ինչպես... Թե ինչպես... Եվ թե ինչպես մի օր էլ...

Մի օր էլ երգով տարված տղան գլուղի ճամփան թող էլի կորցնե՞ր, և գիշերը վրա տար, և տղան աստղերի մասին երգ թող ստեղծե՞ր, աստղերով հրապուրված երգեր դաշներ ու երգեր ու սպասեր մորը ու սպասեր հորը և սպասման մեջ քնե՞ր՝ նշտարը գլխի տակ դրած, նշտարը գլխի տակ դրած... Իսկ երբ նշտարը գլխիդ տակ ես դնում, չարքերը մոտ չեն գալիս:

Այսպես և այսպես: Առաջին հերիաթից հետո այսպես և այսպես, և այսպես պետք է հյուսվեն մյուս բոլոր հերիաթները: Հրաշքով այդ խեղճ տղային փրկելուց հետո մնացած բոլոր-բոլոր-բոլոր հերիաթներից քարե արծիվը պետք էր դուրս շարտել: Քարը մեկ անգամ կարող էր դառնալ արծիվ. այդպիսի հրաշք կարող էր մեկ անգամ լինել, իսկ նշտարն ինքն է հրաշք: Հրաշք: Թալիսման: Եվ թալիսման-նշտարով տղան ինքը կփրկե՞ր իրեն:

Ձայնեղ տղա:

Թալիսման-նշտար:

Եվ տղայի մոլորվելուն՝ թալիսմանը կորցնելուն հետամուտ չարքեր:

Ահա սրանց մասին և այսպես ու այսպես պետք է հյուսեն հերիաթները և պատմե՞ր... պատմե՞ր Աստղոյին, պատմե՞ր որդուն և դավալեներին, և թոռներին և այդպե՞ս՝ որդվոց որդի:

— Հիմար, դու հիմար...

— Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղա:— Որդին շեմին կանգնած կանչեց, բայց պատասխան չստացավ: Քնա՞ծ է հայրը:

— Ինչի՞ կարիք ունես:— Կանչեց որդին և ներս մտավ:

Ներս մտավ և, ժպիտը դեմքին սառած, կանգնեց. հայրը՝ զգեստնե՞րը հագին և գլխի տակ դանակ, թիկունքն ի վար մեկնվել էր հատակին:

— Հայրի՞կ:— Շշնջաց որդին և ծնկեց հոր մոտ:— Հայրի՞կ:— Զրույշ շարժեց հորը:— Հայրի՞կ:— Շշնջաց որդին:

Շուրջբոլորը, կարմրաներկ հատակին, ծուռտիկ-մուռտիկ շրջագծած, և գլխի տակ բաց դանակ, խաղաղ քնել էր Մուշ քաղաքի Վերին թաղի տղան: